Oikeustapauskokoelma

UNIONIN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (neljäs jaosto)

20 päivänä tammikuuta 2022 *

Muutoksenhaku – Valtiontuet – Lentoasemille ja lentoyhtiöille myönnetty tuki – Päätös, jossa Frankfurt-Hahnin lentoaseman hyväksi toteutetut toimenpiteet luonnehditaan sisämarkkinoille soveltuvaksi valtiontueksi ja jossa todetaan, ettei kyseistä lentoasemaa käyttäville lentoyhtiöille ole myönnetty valtiontukea – Kumoamiskanteen tutkimatta jättäminen – SEUT 263 artiklan neljäs kohta – Luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö, jota kyseessä oleva päätös ei koske suoraan ja erikseen – Tehokas oikeussuoja

Asiassa C-594/19 P,

jossa on kyse Euroopan unionin tuomioistuimen perussäännön 56 artiklaan perustuvasta valituksesta, joka on pantu vireille 2.8.2019,

Deutsche Lufthansa AG, kotipaikka Köln (Saksa), edustajanaan A. Martin-Ehlers, Rechtsanwalt,

valittajana,

ja jossa muina osapuolina ovat

Euroopan komissio, asiamiehinään T. Maxian Rusche ja S. Noë,

vastaajana ensimmäisessä oikeusasteessa,

Land Rheinland-Pfalz, edustajanaan professori C. Koenig,

väliintulijana ensimmäisessä oikeusasteessa,

UNIONIN TUOMIOISTUIN (neljäs jaosto),

toimien kokoonpanossa: kolmannen jaoston puheenjohtaja K. Jürimäe, joka hoitaa neljännen jaoston puheenjohtajan tehtäviä, sekä tuomarit S. Rodin (esittelevä tuomari) ja N. Piçarra,

julkisasiamies: M. Szpunar,

kirjaaja: A. Calot Escobar,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä esitetyn,

päätettyään julkisasiamiestä kuultuaan ratkaista asian ilman ratkaisuehdotusta,

* Oikeudenkäyntikieli: saksa.

on antanut seuraavan

tuomion

1 Deutsche Lufthansa AG vaatii valituksessaan unionin tuomioistuinta kumoamaan unionin yleisen tuomioistuimen 17.5.2019 antaman määräyksen Deutsche Lufthansa v. komissio (T-764/15, ei julkaistu, EU:T:2019:349; jäljempänä valituksenalainen määräys), jolla unionin yleinen tuomioistuin jätti tutkimatta sen kanteen, jossa vaadittiin valtiontuesta SA.32833 (11/C) (ex 11/NN), jonka Saksa on toteuttanut Frankfurt-Hahnin lentoasemaa koskevien vuosien 2009–2011 rahoitusjärjestelyjen osalta, 1.10.2014 annetun komission päätöksen (EU) 2016/788 (EUVL 2016, L 134, s. 1) (jäljempänä riidanalainen päätös) kumoamista.

Asian tausta ja riidanalainen päätös

2 Asian tausta on esitetty valituksenalaisessa määräyksessä seuraavasti:

”1 Kantaja, [Deutsche Lufthansa], on Saksaan sijoittautunut lentoyhtiö, jonka päätoimialana on matkustajaliikenne. Sen kotilentoasema on Frankfurt am Main (Saksa).

2 Ryanair Ltd on irlantilainen halpalentoyhtiö, joka käyttää Frankfurt-Hahnin (Saksa) lentoaseman tiloja.

3 Frankfurt-Hahnin lentoasema sijaitsee Land Rheinland-Pfalzissa (Rheinland-Pfalzin osavaltio, Saksa) noin 120 kilometrin päässä Frankfurt am Mainin kaupungista ja 115 kilometrin päässä Frankfurt am Mainin lentoasemasta. Paikka, jossa Frankfurt-Hahnin lentoasema sijaitsee, toimi vuoteen 1992 asti sotilastukikohtana. Sotilastukikohta on tämän jälkeen muutettu siviililentoasemaksi.

4 Frankfurt-Hahnin lentoaseman toiminnan harjoittaminen uskottiin 1.1.1998 alkaen Flughafen Frankfurt Hahn GmbH:lle (jäljempänä FFHG – –), jonka osuudet omisti yhtäältä Flughafen Frankfurt/Main GmbH, joka on Frankfurt am Mainin lentoaseman pitäjä, enemmistöosakkaana ja toisaalta Rheinland-Pfalzin osavaltio – –. Flughafen Frankfurt/Main myi 31.12.2008 kaikki osuutensa FFHG:stä Land Rheinland-Pfalzille, jolla oli vuoteen 2017 saakka hallussaan 82,5 prosentin enemmistöosuus ja loput 17,5 prosenttia omisti Land Hessen (Hessenin osavaltio, Saksa), joka hankki osuuden FFHG:stä vuonna 2002.

5 FFHG on 19.2.2009 lähtien kuulunut Land Rheinland-Pfalzin yhteisrahoitusjärjestelyyn. Tämän yhteisrahoitusjärjestelyn tarkoituksena on optimoida kyseisen osavaltion eri holdingyhtiöiden, säätiöiden ja julkisten yritysten varojen ylijäämän käyttö. FFHG sai tämän yhteisrahoitusjärjestelyn perusteella 45 miljoonan euron luottorajan. Kyseessä on ensimmäinen [riidanalaisessa] päätöksessä tutkittu toimenpide.

6 FFHG sai vuonna 2009 myös viisi lainaa Land Rheinland-Pfalzin Investitions und Strukturbankilta (jäljempänä ISB). Kyseessä on toinen [riidanalaisessa] päätöksessä tutkittu toimenpide.

7 Land Rheinland-Pfalz takasi ISB:n myöntämät lainat lopulta sataprosenttisesti. Kyseessä on kolmas [riidanalaisessa] päätöksessä tutkittu toimenpide.

8 Euroopan yhteisöjen komissio ilmoitti 17.6.2008 päivätyllä kirjeellä Saksan liittotasavallalle päätöksestään aloittaa SEUT 108 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu ensimmäinen muodollinen tutkintamenettely FFHG:n rahoituksesta ja sen taloudellisista suhteista erityisesti Ryanairiin. Kyseinen asia kirjattiin numerolla SA.21121 ja se koski 12 toimenpidettä, joista seitsemän oli FFHG:n hyväksi ja viisi koski Ryanairia sekä osittain muita lentoyhtiöitä (jäljempänä Hahn I -menettely). Tämän menettelyn päätteeksi annettiin valtiontuesta SA.21121 (C 29/08) (ex NN 54/07), jonka Saksa on toteuttanut Frankfurt-Hahnin lentoaseman rahoituksen sekä lentoaseman ja Ryanairin välisten rahoitussuhteiden osalta, 1.10.2014 annettu komission päätös (EU) 2016/789 (EUVL 2016, L 134, s. 46; jäljempänä Hahn I -päätös). Tästä päätöksestä nostettiin kanne Deutsche Lufthansa v. komissio, joka kirjattiin unionin yleisen tuomioistuimen kirjaamossa numerolla T-492/15.

9 Tällä välin komissio ilmoitti 13.7.2011 päivätyllä kirjeellä Saksan liittotasavallalle toisesta päätöksestä aloittaa muodollinen tutkintamenettely, joka koski Frankfurt-Hahnin lentoasemalle myönnettyä oletettua valtiontukea, joka muodostui edellä 5–7 kohdassa mainitusta kolmesta toimenpiteestä (jäljempänä [kyseessä olevat] toimenpiteet). Tämä päätös julkaistiin Euroopan unionin virallisessa lehdessä 21.7.2012 (EUVL 2012, C 216, s. 1; jäljempänä Hahn II -päätös).

[Riidanalainen päätös]

10 [Riidanalaisessa] päätöksessä komissio katsoi aluksi, että SEUT 107 artiklan 1 kohdassa tarkoitettua valtiontukea, joka soveltui sisämarkkinoille SEUT 107 artiklan 3 kohdan c alakohdan perusteella, olivat ensinnäkin luottoraja, joka oli annettu FFHG:n käyttöön Land Rheinland-Pfalzin osavaltion yhteisrahoitusjärjestelyn avulla, toiseksi ISB:n lainat nro 2 ja 5 ja kolmanneksi Land Rheinland-Pfalzin myöntämä takaus, jolla katettiin 100 prosenttia ISB:n lainojen jäljellä olevasta määrästä. Tämän jälkeen komissio katsoi, että IBS:n lainat nro 1, 3 ja 4 eivät merkinneet valtiontukea.

11 Edellä 8 kohdassa mainitun Hahn I -päätöksen ja [riidanalaisen] päätöksen lisäksi komissio antoi 31.7.2017 päätöksen C(2017) 5289 valtiontuesta SA.47969, jonka Saksa on toteuttanut Frankfurt-Hahnin lentoasemalle myönnetyn toimintatuen osalta (EUVL 2018, C 121, s. 9; jäljempänä Hahn III -päätös). Tästä päätöksestä nostettiin kanne, joka kirjattiin unionin yleisen tuomioistuimen kirjaamossa numerolla T-218/18. Lopuksi komissio aloitti kantajan vuonna 2015 tekemään kanteluun perustuvan menettelyn, joka kirjattiin numerolla SA.43260 ja jota laajennettiin useaan otteeseen koskemaan 14 muuta toimenpidettä Frankfurt-Hahnin lentoaseman ja Ryanairin hyväksi (jäljempänä Hahn IV -menettely).”

Asian käsittely unionin yleisessä tuomioistuimessa ja valituksenalainen määräys

3 Valittaja nosti unionin yleisen tuomioistuimen kirjaamoon 29.12.2015 jättämällään kannekirjelmällä kanteen, jossa se vaati riidanalaisen päätöksen kumoamista.

4 Euroopan komissio esitti 11.3.2016 erillisellä asiakirjalla oikeudenkäyntiväitteen, josta muun muassa kantaja esitti huomautuksensa 31.5.2016.

5 Vaikka unionin yleinen tuomioistuin päätti 5.9.2017 antamallaan määräyksellä käsitellä komission oikeudenkäyntiväitteen pääasian yhteydessä, se katsoi tämän jälkeen, että sillä oli kirjelmien vaihdon perusteella riittävät tiedot, jotta se voi ratkaista oikeudenkäyntiväitteen määräyksellä.

6 Komissio, jota Land Rheinland-Pfalz väliintulijana ensimmäisessä oikeusasteessa tukee, kiisti oikeudenkäyntiväitteessään valittajan asiavaltuuden, koska riidanalainen päätös ei koskenut sitä suoraan eikä erikseen SEUT 263 artiklan neljännessä kohdassa tarkoitetulla tavalla.

7 Todettuaan, ettei riidanalaista päätöstä ollut osoitettu valittajalle, unionin yleinen tuomioistuin tutki valituksenalaisessa määräyksessä, oliko kantajalla asiavaltuus joko sen perusteella, että kyseinen päätös koski sitä SEUT 263 artiklan neljännessä kohdassa esitetyssä toisessa tilanteessa tarkoitetulla tavalla suoraan ja erikseen, tai sen perusteella, että kyseinen päätös koski sitä suoraan ja että se oli kyseisessä neljännessä kohdassa esitetyssä kolmannessa tilanteessa tarkoitettu sääntelytoimi, joka ei edellytä täytäntöönpanotoimenpiteitä.

8 Tämä tutkinta toteutettiin yhtäältä SEUT 263 artiklan neljännen kohdan toisen tilanteen mukaisen asiavaltuuden osalta valituksenalaisen määräyksen 85–145 kohdassa ja toisaalta kyseisessä neljännessä kohdassa tarkoitetun kolmannen tilanteen mukaisen asiavaltuuden osalta kyseisen määräyksen 146–150 kohdassa.

9 Tätä varten unionin yleinen tuomioistuin tutki ensin, koskiko riidanalainen päätös kantajaa erikseen SEUT 263 artiklan neljännen kohdan toisessa lauseessa tarkoitetulla tavalla.

10 Tässä yhteydessä unionin yleinen tuomioistuin totesi aluksi valituksenalaisen määräyksen 95 kohdassa, että kun otetaan huomioon valittajan perustelut, oli tutkittava, koskiko riidanalainen päätös valittajaa erikseen, tekemättä eroa kyseessä olevien toimenpiteiden välillä.

11 Tältä osin unionin yleinen tuomioistuin yhtäältä tutki valituksenalaisen määräyksen 96–109 kohdassa, voitiinko valittajan tilanne rinnastaa siitä huolimatta, että tapauksessa oli aloitettu muodollinen tutkintamenettely, sellaisen osapuolen tilanteeseen, jota asia koskee ja joka vaatii sellaisen päätöksen kumoamista, joka on tehty ilman muodollista tutkintamenettelyä. Se totesi kyseisen määräyksen 110 kohdassa, ettei näin ollut, ja ettei riittänyt, että valittaja kumoamiskanteen tutkittavaksi ottamisen perusteeksi vetoaa siihen, että se on Ryanairin kilpailijayrityksenä, jolle riidanalaiset toimenpiteet oli siirretty, kolmas osapuoli, jota asia koskee.

12 Toisaalta unionin yleinen tuomioistuin tutki valittajan perustelut, joiden mukaan muodollisen tutkintamenettelyn päätteeksi tehty riidanalainen päätös koski sitä erikseen, ja katsoi erityisesti valituksenalaisen määräyksen 142 kohdassa, ettei valittaja ollut ilmoittanut asianmukaisesti syitä, joiden vuoksi riidanalainen päätös oli omiaan vahingoittamaan sen oikeutettuja intressejä vaikuttamalla huomattavasti sen asemaan merkityksellisillä markkinoilla. Tämän vuoksi unionin yleinen tuomioistuin totesi kyseisen määräyksen 144 kohdassa, ettei valittaja ollut osoittanut etenkään, kun kyse on sen kilpailusuhteesta kyseessä olevien toimenpiteiden edunsaajana olevaan yritykseen, että riidanalainen päätös koskisi sitä erikseen SEUT 263 artiklan neljännen kohdan toisessa lauseessa tarkoitetulla tavalla.

13 Tutkittuaan näin ollen toiseksi, voitiinko kanne ottaa tutkittavaksi SEUT 263 artiklan neljännen kohdan kolmannen lauseen nojalla, unionin yleinen tuomioistuin totesi valituksenalaisen määräyksen 150 kohdassa, että kyseessä olevia toimenpiteitä ei ollut toteutettu tukiohjelman perusteella ja että ne olivat siis yksittäisiä toimenpiteitä. Se päätteli tästä, ettei riidanalaista päätöstä voitu pitää kyseisessä määräyksessä tarkoitettuna sääntelytoimena eikä valittajalla ollut oikeutta riitauttaa päätöstä tällä perusteella.

14 Unionin yleinen tuomioistuin jätti näin ollen kanteen tutkittavaksi ottamatta.

Asianosaisten vaatimukset ja asian käsittely unionin tuomioistuimessa

15 Valittaja vaatii, että unionin tuomioistuin

– kumoaa valituksenalaisen määräyksen

– hyväksyy sen ensimmäisessä oikeusasteessa esittämät vaatimukset ja kumoaa riidanalaisen päätöksen

– toissijaisesti palauttaa asian unionin yleiseen tuomioistuimeen ja

– velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

16 Komissio ja Land Rheinland-Pfalz vaativat, että unionin tuomioistuin

– hylkää valituksen ja

– velvoittaa valittajan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Valituksen tarkastelu

17 Valituksensa tueksi valittaja esittää kuusi valitusperustetta. Ensimmäinen valitusperuste koskee menettelyvirhettä eli SEUT 263 artiklan neljännen kohdan ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan (jäljempänä perusoikeuskirja) 47 artiklan rikkomista siltä osin kuin unionin yleinen tuomioistuin perustellakseen valituksenalaista määräystä viittasi Hahn IV -menettelyn aloittamista koskevaan päätökseen kuulematta ensin valittajaa tältä osin. Toinen valitusperuste koskee ilmeistä arviointivirhettä ja SEUT 263 artiklan neljännen kohdan rikkomista sekä perusteluvelvollisuuden laiminlyöntiä tukiohjelmien osalta. Kolmas valitusperuste koskee SEUT 263 artiklan neljännen kohdan sekä perusoikeuskirjan 47 ja 41 artiklan rikkomista, menettelyllisten takeiden loukkaamista ja ilmeistä arviointivirhettä, koska unionin yleinen tuomioistuin ei käyttänyt 17.9.2015 annettuun tuomioon Mory ym. v. komissio (C-33/14 P, EU:C:2015:609) perustuvan oikeuskäytännön ”ensimmäistä vaihtoehtoa”. Neljäs valitusperuste koskee SEUT 263 artiklan neljännen kohdan rikkomista sen vuoksi, että tähän oikeuskäytäntöön perustuvia ”toisen vaihtoehdon” aineellisia edellytyksiä on sovellettu virheellisesti. Viides valitusperuste koskee SEUT 263 artiklan neljännen kohdan rikkomista, tehokkaan oikeussuojan ja prosessuaalisen yhdenvertaisuuden periaatteiden loukkaamista sekä ilmeistä arviointivirhettä siltä osin kuin unionin yleinen tuomioistuin sovelsi liian tiukkoja arviointiperusteita, kun kyse on sen osoittamisesta, että valittajan asema kyseessä olevilla markkinoilla on huomattavasti heikentynyt. Kuudennen valitusperusteen mukaan unionin yleinen tuomioistuin teki ilmeisen arviointivirheen katsoessaan, että riidanalaisen päätöksen kohteena olevat toimenpiteet eivät heikentäneet huomattavasti valittajan asemaa kyseessä olevilla markkinoilla.

Ensimmäinen ja kolmas valitusperuste, jotka koskevat oikeudellisia virheitä ja valittajan menettelyllisten oikeuksien loukkaamista siltä osin kuin unionin yleinen tuomioistuin ei tutkinut kysymystä siitä, koskiko riidanalainen päätös valittajaa erikseen, sen

arviointiperusteen kannalta, joka koskee osapuolen, jota asia koskee, menettelyllisiä oikeuksia komissiossa käydyssä hallinnollisessa menettelyssä

Asianosaisten lausumat

18 Valittaja arvostelee ensimmäisessä ja kolmannessa valitusperusteessaan, jotka koskevat valituksenalaisen määräyksen 96–110 kohtaa sekä 112 kohtaa ja sitä seuraavia kohtia ja joita on tarkasteltava yhdessä, unionin yleistä tuomioistuinta lähinnä siitä, että se teki oikeudellisia virheitä, kun se ei tutkinut, koskiko riidanalainen päätös sitä SEUT 263 artiklan neljännessä kohdassa tarkoitetussa toisessa tilanteessa tarkoitetulla tavalla ”erikseen”, sen arviointiperusteen kannalta, joka koskee osapuolen, jota asia koskee, menettelyllisiä oikeuksia komissiossa käydyssä hallinnollisessa menettelyssä.

19 Ensimmäisessä valitusperusteessaan valittaja arvostelee unionin yleistä tuomioistuinta lähinnä siitä, että se teki oikeudellisen virheen, kun se totesi valituksenalaisen määräyksen 101–110 kohdassa, että kanteen tutkittavaksi ottamisen edellytykset eivät täyttyneet sillä perusteella, että komissio oli sillä välin tutkinut kyseessä olevat toimenpiteet Hahn IV -menettelyn aloittamista koskevassa päätöksessä. Valittaja katsoo yhtäältä, että tämä arviointi on sekä tosiseikkojen että oikeudellisten seikkojen kannalta virheellinen, ja toisaalta, että ottamalla huomioon kyseisen päätöksen, joka on puutteellinen ja joka on julkaistu vain vähän ennen valituksenalaisen määräyksen antamista, unionin yleinen tuomioistuin lisäksi rikkoi paitsi SEUT 263 artiklan neljättä kohtaa, myös perusoikeuskirjan 47 artiklaa ja loukkasi valittajan oikeutta tulla kuulluksi.

20 Komissio ja Land Rheinland-Pfalz katsovat, että nämä perustelut on hylättävä tehottomina ja joka tapauksessa perusteettomina.

21 Kolmannessa valitusperusteessaan valittaja arvostelee unionin yleistä tuomioistuinta muun muassa siitä, että se ei tutkinut valituksenalaisen määräyksen 112 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa, koskiko riidanalainen päätös valittajaa ”erikseen” SEUT 263 artiklan neljännessä kohdassa tarkoitetussa toisessa tilanteessa tarkoitetulla tavalla, näkökulmasta, jonka valittaja väittää olevan 17.9.2015 annettuun tuomioon Mory ym. v. komissio (C-33/14 P, EU:C:2015:609) perustuvan oikeuskäytännön ”ensimmäinen vaihtoehto”, jossa kyse on komissiossa käytävässä hallinnollisessa menettelyssä asianomaisena osapuolena olevan menettelyllisistä oikeuksista, vaan kyseisen oikeuskäytännön väitetyn ”toisen vaihtoehdon” näkökulmasta, joka liittyy siihen, onko asianomaisen osapuolen asema kyseessä olevilla markkinoilla heikentynyt huomattavasti. Valittajan mukaan unionin yleinen tuomioistuin hylkäsi tältä osin kyseisen määräyksen 96–110 kohdassa virheellisesti sen väitteet, joissa se arvosteli komissiota siitä, ettei se ollut toteuttanut sääntöjenmukaista muodollista tutkintamenettelyä, koska se ei ollut ottanut huomioon olennaisia tosiseikkoja. Esillä olevassa asiassa on kuitenkin kyse erityistilanteesta, jossa komissio on aivan ilmeisesti kieltäytynyt ottamasta huomioon tosiseikkoja, joista valittaja on menettelyn asianosaisena esittänyt näyttöä ja jotka ovat ratkaisevia riita-asian ratkaisemiseksi. Näin toimiessaan komissio loukkasi valittajan menettelyllisiä oikeuksia mielivaltaisesti.

22 Valittaja väittää tarkemmin ottaen tämän valitusperusteen ensimmäisessä osassa, että nyt käsiteltävän asian perustana olevaa menettelyä säänneltiin [SEUT 108] artiklan soveltamista koskevista yksityiskohtaisista säännöistä 22.3.1999 annetulla neuvoston asetuksella (EY) N:o 659/1999 (EYVL 1999, L 83, s. 1) ja että valittajaa olisi pitänyt pitää kyseisen asetuksen 1 artiklan h alakohdassa tarkoitettuna ”asianomaisena osapuolena”, mikä antaisi sille SEUT 108 artiklan 2 kohdan mukaisen oikeuden tulla kuulluksi sekä kyseisen asetuksen 20 artiklassa

säädetyt oikeudet. Näin ollen, kuten unionin tuomioistuin totesi 28.1.1986 antamansa tuomion Cofaz ym. v. komissio (169/84, EU:C:1986:42) 22 ja 23 kohdassa, luettuna yhdessä perusoikeuskirjan 47 artiklan kanssa, valittajalla oli oltava mahdollisuus nostaa kanne suojatakseen etujaan. Valittajan menettelylliset oikeudet merkitsevät muun muassa sitä, että komissio ottaa huomioon ja tutkii kaikki valittajan esittämät tosiseikat, jotka ovat ratkaisevia oikeusriidan ratkaisemiseksi siinä asiayhteydessä, johon ne kuuluvat.

23 Kolmannen valitusperusteensa toisessa osassa valittaja väittää, kuten se väitti jo unionin yleisessä tuomioistuimessa, että vaikka komissio oli aloittanut muodollisen tutkintamenettelyn käsiteltävässä tapauksessa, tätä menettelyä ei toteutettu sääntöjenmukaisesti eikä se koskenut tosiseikkoja kokonaisuudessaan. Unionin yleinen tuomioistuin ei tutkinut eikä varsinkaan perustellut, miksi valittajan tilannetta ei voida rinnastaa sellaisen osapuolen tilanteeseen, jota asia koskee ja joka vaatii sellaisen päätöksen kumoamista, joka on tehty ilman muodollista tutkintamenettelyä.

24 Valittaja väittää kolmannen valitusperusteensa kolmannessa osassa, että unionin yleinen tuomioistuin lisäksi loukkasi perusoikeuskirjan 41 artiklassa taattua hyvän hallinnon periaatetta eikä ottanut huomioon sitä, että komissio loukkasi tätä periaatetta. Unionin yleinen tuomioistuin ei valittajan mukaan ottanut huomioon tiettyjä seikkoja, kuten sitä, että Hahn I -päätös ja riidanalainen päätös tehtiin tuskin viisi kuukautta valittajan viimeisimpien huomautusten jälkeen ja että komissio syrji valittajaa jättämällä ottamatta huomioon tosiseikkoja, jotka olivat vahingollisia FFHG:lle ja Ryanairille. Unionin yleinen tuomioistuin ei myöskään ottanut huomioon sitä, ettei komissio perustellut syitä, joiden vuoksi se ei ottanut huomioon tiettyjä tosiseikkoja riidanalaiseen päätökseen johtaneessa menettelyssä, eikä syitä, joiden vuoksi Frankfurt-Hahnin lentoasemaa koskevista toimenpiteistä oli tehty useita päätöksiä. Tällaisessa tilanteessa valittajalla on kuitenkin oltava käytettävissään oikeussuojakeino puolustaakseen menettelyllisiä oikeuksiaan.

25 Valittaja väittää kolmannen valitusperusteensa neljännessä ja viidennessä osassa, että unionin yleinen tuomioistuin otti valituksenalaisen määräyksen 105 kohdassa virheellisesti käyttöön uuden vaatimuksen, joka koskee ”kokonaistilannetta”. Tämä vaatimus ei sen mukaan perustu unionin oikeuteen eikä unionin tuomioistuinten oikeuskäytäntöön. Sitä vastoin tässä oikeuskäytännössä edellytetään, että komissio tutkii liiketointa ”kokonaisuudessaan”, mikä merkitsee sitä, että se ottaa huomioon kaikki merkitykselliset seikat. Valittajan mukaan komissio ei kuitenkaan suorittanut tällaista tutkimusta, vaikka valittaja on selittänyt ja osoittanut oikeudellisesti riittävällä tavalla asiayhteyden, johon komission analysoimat tosiseikat liittyvät. Lisäksi komission tutkintavelvollisuuden piiriin kuuluu tässä tapauksessa ainakin se, että FFHG siirsi valtiontuet Ryanairin hyväksi, mitä unionin yleinen tuomioistuin ei ole tarkistanut.

26 Kolmannen valitusperusteensa kuudennessa osassa valittaja väittää, että se voi riitauttaa menettelyllisten oikeuksiensa loukkaamisen ainoastaan kumoamiskanteella, koska laiminlyöntikanne ei ole asianmukainen tai sitä ei voida ottaa tutkittavaksi nyt esillä olevassa asiassa.

27 Tästä seuraa valittajan mukaan, että tutkittaessa kilpailijan nostaman kanteen tutkittavaksi ottamisen edellytyksiä valittajaa ei voida kohdella ikään kuin komissio olisi suorittanut muodollisen tutkintamenettelyn sääntöjenmukaisesti.

28 Komissio katsoo Land Rheinland-Pfalzin tavoin, että kolmas valitusperuste on kokonaisuudessaan hylättävä perusteettomana. Komission mukaan kyseinen valitusperuste on lisäksi osittain jätettävä tutkimatta siltä osin kuin se koskee yhtäältä unionin yleisen tuomioistuimen tekemiä tosiseikkoja koskevia toteamuksia ja toisaalta väitteitä, joita ei ole esitetty ensimmäisessä oikeusasteessa.

Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

29 Aluksi on muistutettava, että SEUT 263 artiklan neljännessä kohdassa määrätään kahdesta tapauksesta, joissa luonnollisella henkilöllä tai oikeushenkilöllä katsotaan olevan asiavaltuus nostaa kanne toimesta, jota ei ole osoitettu sille. Tällaisen kanteen nostaminen on mahdollista yhtäältä sillä edellytyksellä, että kyseinen toimi koskee kyseistä henkilöä suoraan ja erikseen. Luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö voi toisaalta nostaa kanteen sääntelytoimesta, joka ei edellytä täytäntöönpanotoimenpiteitä, jos kyseinen toimi koskee sitä suoraan (ks. vastaavasti mm. tuomio 17.9.2015, Mory ym. v. komissio, C-33/14 P, EU:C:2015:609, 59 ja 91 kohta; tuomio 13.3.2018, Industrias Químicas del Vallés v. komissio, C-244/16 P, EU:C:2018:177, 39 kohta ja tuomio 15.7.2021, Deutsche Lufthansa v. komissio, C-453/19 P, EU:C:2021:608, 31 kohta).

30 Valituksenalaisen määräyksen 85–144 kohdassa unionin yleinen tuomioistuin tutki, oliko valittajalla asiavaltuus tämän tuomion edellisessä kohdassa tarkoitetun ensimmäisen tapauksen nojalla eli koskiko riidanalainen päätös sitä suoraan ja erikseen.

31 Tältä osin unionin tuomioistuimen vakiintuneesta oikeuskäytännöstä ilmenee, että muut henkilöt kuin päätöksen adressaatit voivat väittää, että päätös koskee niitä erikseen, ainoastaan, jos kyseinen päätös vaikuttaa niihin niille tunnusomaisten erityispiirteiden tai sellaisen tosiasiallisen tilanteen takia, jonka perusteella nämä henkilöt erottuvat kaikista muista ja ne voidaan yksilöidä samalla tavalla kuin adressaatti (ks. vastaavasti mm. tuomio 15.7.1963, Plaumann v. komissio, 25/62, EU:C:1963:17, s. 223; tuomio 28.1.1986, Cofaz ym. v. komissio, 169/84, EU:C:1986:42, 22 kohta; tuomio 22.11.2007, Sniace v. komissio, C-260/05 P, EU:C:2007:700, 53 kohta; tuomio 17.9.2015, Mory ym. v. komissio, C-33/14 P, EU:C:2015:609, 93 kohta ja tuomio 15.7.2021, Deutsche Lufthansa v. komissio, C-453/19 P, EU:C:2021:608, 33 kohta).

32 Valittaja arvostelee ensimmäisen valitusperusteensa ensimmäisessä ja kolmannessa osassa unionin yleistä tuomioistuinta lähinnä siitä, että se on tutkinut sitä, koskiko riidanalainen päätös valittajaa erikseen, valittajan kyseessä olevilla markkinoilla olevan aseman huomattavaa heikkenemistä koskevan arviointiperusteen näkökulmasta eikä komissiossa käytävässä hallinnollisessa menettelyssä asianomaisena osapuolena olevan menettelyllisten oikeuksien suojelua koskevan arviointiperusteen näkökulmasta.

33 Tässä yhteydessä on muistutettava, että SEUT 108 artiklassa tarkoitetussa valtiontukien valvontamenettelyssä on erotettava toisistaan yhtäältä kyseisen artiklan 3 kohdan mukainen tukien alustava tutkintavaihe, jonka tarkoituksena on ainoastaan se, että komissio voi tehdä ensimmäiset päätelmänsä kyseisen tuen osittaisesta tai täydellisestä soveltuvuudesta sisämarkkinoille, ja toisaalta tämän saman artiklan 2 kohdassa tarkoitettu tutkintavaihe. EUT-sopimuksen mukaan komissio on vasta viimeksi mainitussa vaiheessa, jolla tähdätään siihen, että komissio saa käyttöönsä kattavat tiedot kaikista asiaan liittyvistä seikoista, velvollinen kehottamaan niitä, joita asia koskee, esittämään huomautuksensa (tuomio 17.9.2015, Mory ym. v. komissio, C-33/14 P, EU:C:2015:609, 94 kohta ja tuomio 15.7.2021, Deutsche Lufthansa v. komissio, C-453/19 P, EU:C:2021:608, 35 kohta).

34 Tästä seuraa, että kun komissio toteaa SEUT 108 artiklan 2 kohdassa määrättyä muodollista tutkintamenettelyä aloittamatta tämän artiklan 3 kohdan perusteella tekemällään päätöksellä, että tuki soveltuu sisämarkkinoille, niillä, joiden hyväksi kyseisen menettelyn tarjoamat menettelylliset takeet on annettu, on mahdollisuus saada aikaan se, että näitä takeita noudatetaan, vain, jos ne voivat riitauttaa tämän päätöksen unionin tuomioistuimissa. Tämän perusteella kyseiset tuomioistuimet ottavat tutkittavaksi kanteen, jonka on nostanut SEUT 108 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu osapuoli, jota asia koskee, tällaisen päätöksen kumoamiseksi, jos kyseinen kantaja pyrkii kanteen nostamisella turvaamaan viimeksi mainittuun määräykseen perustuvat menettelylliset oikeutensa. Unionin tuomioistuin on täsmentänyt, että niillä, joita asia koskee, tarkoitetaan henkilöitä, yrityksiä ja yhteenliittymiä, joiden etuihin tuen myöntäminen saattaa vaikuttaa, eli erityisesti tämän tuen saajan kanssa kilpailevia yrityksiä ja toimialajärjestöjä (tuomio 17.9.2015, Mory ym. v. komissio, C-33/14 P, EU:C:2015:609, 95 ja 96 kohta ja tuomio 15.7.2021, Deutsche Lufthansa v. komissio, C-453/19 P, EU:C:2021:608, 36 kohta).

35 Jos kantaja sitä vastoin kyseenalaistaa sen, onko tuen arviointia koskeva SEUT 108 artiklan 3 kohdan nojalla tai muodollisen tutkintamenettelyn lopuksi tehty päätös perusteltu, pelkästään se seikka, että kantajaa voidaan pitää tämän artiklan 2 kohdassa tarkoitettuna osapuolena, jota asia koskee, ei riitä siihen, että kanne otettaisiin tutkittavaksi. Kantajan on siis osoitettava, että sillä on tämän tuomion 31 kohdassa mainitussa oikeuskäytännössä tarkoitettu erityinen asema. Tällainen asema on kysymyksessä erityisesti silloin, kun kyseessä olevan päätöksen kohteena oleva tuki vaikuttaa huomattavasti kantajan asemaan kyseessä olevilla markkinoilla (tuomio 17.9.2015, Mory ym. v. komissio, C-33/14 P, EU:C:2015:609, 97 kohta ja tuomio 15.7.2021, Deutsche Lufthansa v. komissio, C-453/19 P, EU:C:2021:608, 38 kohta).

36 Kuten unionin yleinen tuomioistuin perustellusti muistutti valituksenalaisen määräyksen 93 kohdassa, tässä yhteydessä tuensaajayrityksen lisäksi yrityksiksi, joita komission päätös muodollisen tutkintamenettelyn päättämisestä koskee erikseen, on hyväksytty sen kanssa kilpailevia yrityksiä, jotka ovat aktiivisesti osallistuneet tähän menettelyyn, edellyttäen, että riidanalaisen päätöksen kohteena oleva tukitoimenpide on vaikuttanut huomattavasti niiden markkina-asemaan (ks. vastaavasti tuomio 15.7.2021, Deutsche Lufthansa v. komissio, C-453/19 P, EU:C:2021:608, 38 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

37 Nyt käsiteltävässä asiassa riidanalainen päätös on tehty SEUT 108 artiklan 2 kohdan mukaisen muodollisen tutkintamenettelyn päätteeksi, minkä valittaja lisäksi myöntää.

38 Toisin kuin valittaja väittää, sen tästä päätöksestä nostama kanne ei näin ollen voinut kuulua tämän tuomion 34 kohdassa tarkoitetun tapauksen alaan. Siltä osin kuin valittaja perustaa perustelunsa 28.1.1986 annetun tuomion Cofaz ym. v. komissio (169/84, EU:C:1986:42) 22 ja 23 kohtaan, on riittävää todeta, että näitä kohtia on luettava yhdessä kyseisen tuomion 25 kohdan kanssa, jossa vahvistetaan, että pelkästään sen perusteella, että yrityksellä on ollut aktiivinen rooli muodollisessa tutkintamenettelyssä, ei voida katsoa, että päätös, jolla menettely päätetään, koskee sitä erikseen.

39 Valittajan perustelut, joiden mukaan komission toteuttamassa muodollisessa tutkintamenettelyssä olisi ollut sääntöjenvastaisuuksia, koska riidanalainen päätös perustui puutteellisiin tai virheellisesti arvioituihin tosiseikkoihin, tai perustelut, jotka koskevat Hahn IV -menettelyn aloittamista koskevan päätöksen sekä Hahn I- ja Hahn II -päätösten tekemistä ja väitettyä puutteellisuutta, eivät voi kyseenalaistaa tätä päätelmää.

40 Oikeuskäytäntöä, joka koskee muodollisen tutkintamenettelyn päätteeksi tehdystä päätöksestä nostetun kanteen tutkittavaksi ottamista, sovelletaan tekemättä eroa niiden eri perusteiden välillä, joihin tällaisen kanteen tueksi voidaan vedota. Lisäksi on todettava, että valittaja arvostelee väitettyjen menettelyä koskevien sääntöjenvastaisuuksien varjolla tosiasiassa komission riidanalaisessa päätöksessä esittämiä arviointeja aineellisesti, vaikka unionin yleisessä tuomioistuimessa käyty keskustelu koski tästä päätöksestä nostetun kanteen tutkittavaksi ottamista.

41 Näin ollen sillä, onko riidanalaiseen päätökseen johtanut muodollinen tutkintamenettely kattanut kaikki merkitykselliset seikat vai onko tällaisia seikkoja tutkittu toisessa menettelyssä, kuten käsiteltävässä asiassa Hahn IV -menettelyssä, ei sellaisenaan ole merkitystä tämän tuomion 36 ja 38 kohdassa mainitun oikeuskäytännön sovellettavuuden kannalta. Unionin yleinen tuomioistuin lausui näistä seikoista ylimääräisenä huomautuksena valituksenalaisen määräyksen 101–110 kohdassa vastauksena perusteluihin, joita valittaja oli esittänyt osoittaakseen, että sen tilanne oli rinnastettava sellaisen osapuolen tilanteeseen, jota asia koskee ja joka vaatii sellaisen päätöksen kumoamista, joka on tehty ilman muodollista tutkintamenettelyä.

42 Ensimmäinen ja kolmas valitusperuste on näin ollen hylättävä tehottomina siltä osin kuin ne koskevat mainittuja valituksenalaisen määräyksen kohtia.

43 Unionin yleinen tuomioistuin ei siis tehnyt oikeudellista virhettä katsoessaan valituksenalaisen määräyksen 111 kohdassa ja kyseisen määräyksen 112 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa SEUT 263 artiklan neljännen kohdan toisen lauseen kannalta toteuttamassaan tutkinnassa, että pelkkä valittajan osallistuminen hallinnolliseen menettelyyn ei riittänyt osoittamaan, että riidanalainen päätös koski sitä erikseen SEUT 263 artiklan neljännessä kohdassa tarkoitetulla tavalla.

44 Edellä esitetyn perusteella ensimmäinen ja kolmas valitusperuste on hylättävä osittain tehottomina ja osittain perusteettomina.

Toinen valitusperuste, joka koskee ilmeistä arviointivirhettä ja SEUT 263 artiklan neljännen kohdan kolmannen lauseen rikkomista sekä perusteluvelvollisuuden laiminlyöntiä siltä osin kuin unionin yleinen tuomioistuin ei luonnehtinut riidanalaista päätöstä kyseisessä määräyksessä tarkoitetuksi sääntelytoimeksi

Asianosaisten lausumat

45 Toisessa valitusperusteessaan valittaja arvostelee unionin yleistä tuomioistuinta lähinnä siitä, että se rikkoi SEUT 263 artiklan neljännen kohdan kolmatta lausetta, kun se katsoi valituksenalaisen määräyksen 146–150 kohdassa, ettei riidanalainen päätös ollut SEUT 263 artiklan neljännessä kohdassa tarkoitettu sääntelytoimi eikä valittajalla näin ollen ollut asiavaltuutta kyseisen määräyksen nojalla.

46 Se väittää erityisesti, että Land Rheinland-Pfalzin yhteisrahoitusjärjestelyn avulla FFHG:n hyväksi annettu 45 miljoonaa euroa muodostaa tukiohjelman. Unionin yleinen tuomioistuin ei tältä osin ottanut huomioon tosiseikkoja, joiden perusteella tällainen luonnehdinta voidaan tehdä, ja näin ollen teki oikeudellisen virheen sekä laiminlöi perusteluvelvollisuuttaan, kun se totesi, ettei tällaista tukiohjelmaa ollut olemassa. Esillä olevassa asiassa FFHG käytti tällä tavoin saamiaan tukia Ryanairin hyväksi ja siirsi ne näin ollen Ryanairille. Valittajan mukaan unionin yleinen tuomioistuin jätti tältä osin huomiotta komissiolle kuuluvan tutkintavelvollisuuden laajuuden.

Tämän seurauksena unionin yleinen tuomioistuin jätti myös tarkistamatta, noudattiko komissio tutkintavelvollisuuttaan, ja teki siten oikeudellisen virheen. Lisäksi unionin yleinen tuomioistuin teki oikeudellisen virheen, kun se katsoi, ettei komissiolla ole tutkintavelvollisuutta sen osalta, että valtiontukia siirrettiin Ryanairille. Valittajan mukaan on joka tapauksessa näytetty toteen, että FFHG on käyttänyt FFHG:lle myönnettyjä tukia Ryanairin hyväksi kattaakseen näiden kahden osapuolen vuonna 2005 tekemästä sopimuksesta aiheutuneita tappioita ja rahoittaakseen Ryanairille tarkoitetun infrastruktuurin.

47 Valittajan mukaan 6.11.2018 annettua tuomiota Scuola Elementare Maria Montessori v. komissio, komissio v. Scuola Elementare Maria Montessori ja komissio v. Ferracci (C-622/16 P–C-624/16 P, EU:C:2018:873) voidaan soveltaa Land Rheinland-Pfalzin yhteisrahoitusjärjestelystä peräisin olevaan rahoitukseen. Valittajan mukaan kyseisestä oikeuskäytännöstä ilmenee, että on riittävää, että kantaja osoittaa, että kyseinen toimi koskee sitä suoraan, ja että sen on tältä osin osoitettava, että kyseinen toimi on todella omiaan heikentämään kilpailua kyseessä olevilla markkinoilla. Valittaja katsoo, että kuten sen esittämistä todisteista ilmenee, nämä edellytykset täyttyvät esillä olevassa asiassa. Valituksenalainen määräys on sen mukaan siis oikeudellisesti virheellinen ja ensimmäisessä oikeusasteessa nostettu kanne olisi pitänyt ottaa tutkittavaksi.

48 Komissio ja Land Rheinland-Pfalz väittävät, että toinen valitusperuste on jätettävä tutkimatta, koska sen tutkittavaksi ottamisen edellytykset selvästi puuttuvat siltä osin kuin se koskee tosiseikkoja koskevia toteamuksia ja on joka tapauksessa uusi väite. Tämä valitusperuste on niiden mukaan lisäksi tehoton tai ainakin perusteeton.

Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

49 Yhtäältä on huomautettava, että Lissabonin sopimuksella SEUT 263 artiklan neljänteen kohtaan lisättiin kolmas lause, jolla lievennettiin luonnollisten henkilöiden ja oikeushenkilöiden nostamien kumoamiskanteiden tutkittavaksi ottamisen edellytyksiä. Tässä lauseessa ei nimittäin aseteta luonnollisten henkilöiden ja oikeushenkilöiden nostamien kumoamiskanteiden tutkittavaksi ottamisen edellytykseksi sitä, että toimi koskee kantajaa erikseen, ja siinä sallitaan tämä oikeussuojakeino sellaisten ”sääntelytoimien” osalta, jotka eivät edellytä täytäntöönpanotoimenpiteitä ja jotka koskevat kantajaa suoraan (ks. vastaavasti tuomio 6.11.2018, Scuola Elementare Maria Montessori v. komissio, komissio v. Scuola Elementare Maria Montessori ja komissio v. Ferracci (C-622/16 P–C-624/16 P, EU:C:2018:873, 22 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

50 Toisaalta unionin tuomioistuimen vakiintuneesta oikeuskäytännöstä ilmenee, että komission päätös, jonka tarkoituksena on hyväksyä tai kieltää ”tukijohjelma”, on yleisesti sovellettava ja sitä voidaan näin ollen pitää SEUT 263 artiklan neljännen kohdan kolmannessa lauseessa tarkoitettuna sääntelytoimena (ks. vastaavasti tuomio 6.11.2018, Scuola Elementare Maria Montessori v. komissio, komissio v. Scuola Elementare Maria Montessori ja komissio v. Ferracci (C-622/16 P–C-624/16 P, EU:C:2018:873, 31 ja 32 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

51 Valituksenalaisen määräyksen 150 kohdassa unionin yleinen tuomioistuin kuitenkin totesi, ettei kyseisiä toimenpiteitä ole myönnetty tukiohjelman perusteella ja että ne ovat luonteeltaan yksittäisiä, minkä valittaja kiistää sillä perusteella, että yksi riidanalaisen päätöksen kohteena olevista kolmesta tukitoimenpiteestä eli Land Rheinland-Pfalzin yhteisrahoitusjärjestely muodosti tukiohjelman.

52 On kuitenkin todettava, että valittajan perustelut merkitsevät viime kädessä sen riitauttamista, miten komissio luonnehti tätä toimenpidettä asetuksen N:o 659/1999 1 artiklan d alakohdassa säädettyjen kriteerien perusteella, ja että kyseiset perustelut on näin ollen jätettävä muutoksenhakuvaiheessa tutkimatta.

53 Toinen valitusperuste on näin ollen jätettävä tutkimatta ilman, että on tarpeen lausua kaikista valittajan tämän valitusperusteen tueksi esittämistä väitteistä.

Neljäs valitusperuste, joka koskee SEUT 263 artiklan neljännen kohdan rikkomista siltä osin kuin unionin yleinen tuomioistuin sovelsi virheellisesti 17.9.2015 annettuun tuomioon Mory ym. v. komissio (C-33/14 P, EU:C:2015:609) perustuvan oikeuskäytännön ”toisen vaihtoehdon” aineellisia edellytyksiä

Asianosaisten lausumat

54 Valittaja arvostelee neljännessä valitusperusteessaan unionin yleistä tuomioistuinta toissijaisesti siitä, että se sovelsi valituksenalaisen määräyksen 111 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa virheellisesti sen aineellisia edellytyksiä, jonka se väittää olevan 17.9.2015 annettuun tuomioon Mory ym. v. komissio (C-33/14 P, EU:C:2015:609) perustuvan oikeuskäytännön ”toinen vaihtoehto”, koska se, ovatko kyseessä olevat toimenpiteet heikentäneet huomattavasti valittajan asemaa kyseessä olevilla markkinoilla, on vain yksi arviointiperusteista sen osoittamiseksi, että ne koskivat valittajaa erikseen. Unionin yleinen tuomioistuin ei kuitenkaan tutkinut valituksenalaisen määräyksen 114 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa, onko esillä olevan tapauksen tilanteessa olemassa muita seikkoja, jotka erottavat sen kaikista muista.

55 Komissio ja Land Rheinland-Pfalzin osavaltio katsovat, että neljäs valitusperuste on hylättävä perusteettomana.

Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

56 On riittävää todeta, että – kuten muun muassa tämän tuomion 32–43 kohdasta ilmenee – unionin yleinen tuomioistuin ei tehnyt oikeudellista virhettä, kun se totesi valituksenalaisen määräyksen 111 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa, ettei riidanalainen päätös koskenut valittajaa erikseen SEUT 263 artiklan neljännessä kohdassa tarkoitetulla tavalla siltä osin kuin kyseinen päätös tehtiin muodollisen tutkintamenettelyn päätteeksi sen arviointiperusteen perusteella, joka koskee valittajan kyseessä olevilla markkinoilla olevan aseman huomattavaa heikentymistä.

57 Neljäs valitusperuste on näin ollen hylättävä perusteettomana.

Viides valitusperuste, joka koskee SEUT 263 artiklan neljännen kohdan rikkomista, tehokkaan oikeussuojan periaatteen ja asianosaisten prosessuaalisen yhdenvertaisuuden periaatteen loukkaamista sekä ilmeistä arviointivirhettä siltä osin kuin unionin yleinen

tuomioistuin sovelsi liian tiukkoja arviointiperusteita siltä osin kuin kyse on sen osoittamisesta, että asema kyseessä olevilla markkinoilla on heikentynyt huomattavasti

Asianosaisten lausumat

58 Viidennessä valitusperusteessaan valittaja väittää, että vaikka valittajan kyseessä olevilla markkinoilla olevan aseman huomattavaa heikentymistä koskevaa arviointiperustetta olisi pitänyt soveltaa, unionin yleisen tuomioistuimen olisi pitänyt esillä olevan tapauksen erityispiirteiden vuoksi keventää todistustaakkaa siitä, että tämä arvioitiperuste täyttyi esillä olevassa tapauksessa.

59 Tältä osin valittaja väittää, ettei komissio ottanut huomioon kaikkia tosiseikkoja ja kaikkia asian kannalta merkityksellisiä toimenpiteitä. Kun otetaan huomioon menettelyllisen yhdenvertaisuuden periaate ja tehokkaan oikeussuojan periaate, valittajan ei tarvitse näyttää toteen, että kyseessä olevat toimenpiteet heikensivät huomattavasti sen asemaa kyseessä olevilla markkinoilla, koska komissio esitteli tilanteen mielivaltaisesti ja tämän vuoksi valittajalle annetut tiedot olivat hänen haitakseen puutteellisia.

60 Valittaja katsoo tästä näkökulmasta tarkasteltuna esittäneensä näytön siitä, että sen asema kyseessä olevilla markkinoilla heikentyi huomattavasti, koska Ryanair oli saanut FFHG:ltä ja Land Rheinland-Pfalzilta useita satoja miljoonia euroja ja koska nämä toimenpiteet heikensivät huomattavasti valittajan markkina-asemaa sekä Euroopan lentoliikenteen alalla että sen pääasiallisella toimintakentällä Frankfurt am Mainissa.

61 Komission ja Land Rheinland-Pfalzin mukaan viides valitusperuste on hylättävä perusteettomana.

Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

62 On todettava, että valittajan perustelut, joiden mukaan unionin yleisen tuomioistuimen olisi pitänyt keventää todistustaakkaa valittajan eduksi, eivät perustu mihinkään oikeudelliseen perustaan.

63 Ensinnäkin siltä osin kuin valittaja vetoaa siihen, että komissio tutki kyseessä olevia toimenpiteitä puutteellisesti ja virheellisesti, tämä seikka – vaikka se olisi näytetty toteen – ei voi vaikuttaa sen edellytyksen merkityksellisyyteen, jonka mukaan riidanalaisen päätöksen on oltava omiaan heikentämään huomattavasti valittajan asemaa kyseessä olevilla markkinoilla, eikä todistustaakkaan, joka on asetettu sen osoittamiseksi, että valittajalla on asiavaltuus nostaa kanne näistä toimenpiteistä tehdystä päätöksestä.

64 Toiseksi siltä osin kuin valittaja väittää, että koska sen todistustaakkaa markkina-asemansa huomattavan heikentymisen osoittamiseksi olisi pitänyt keventää, se on tosiasiallisesti esittänyt kyseiset todisteet ja ilmoittanut tässä yhteydessä edut, joita Ryanair on FFHG:ltä ja Land Rheinland-Pfalzilta saanut, on riittävää todeta, että tämä väite perustuu virheelliseen lähtökohtaan, koska – kuten edellisestä kohdasta ilmenee – valittaja ei voi vedota tällaiseen todistustaakan keventämiseen.

65 Viides kanneperuste on näin ollen hylättävä perusteettomana.

Kuudes valitusperuste, joka koskee ilmeistä arviointivirhettä siltä osin kuin unionin yleinen tuomioistuin katsoi, että riidanalaisessa päätöksessä tarkoitetut toimenpiteet eivät ole heikentäneet huomattavasti valittajan asemaa kyseessä olevilla markkinoilla

Asianosaisten lausumat

66 Kuudennessa valitusperusteessaan, johon valittaja vetoaa toissijaisesti, valittaja arvostelee unionin yleistä tuomioistuinta ensinnäkin siitä, että se tukeutui virheelliseen käsitykseen kyseessä olevista markkinoista arvioidessaan edellytystä, joka koskee valittajan markkina-aseman huomattavaa heikentymistä. Tältä osin unionin yleinen tuomioistuin käytti analyysissään virheellisiä arviointiperusteita. Toiseksi unionin yleinen tuomioistuin asetti valittajan mukaan syy-yhteyden osalta kohtuuttomia vaatimuksia. Kolmanneksi valittajan mukaan unionin yleisen tuomioistuimen analyysissä ei otettu huomioon sitä, että kyseessä olevat markkinat olivat kasvamassa, ja analyysi nojautui virheellisiin näkemyksiin, jotka koskivat muun muassa lentoyhtiö Ryanairin tukikohdan avaamista Frankfurt am Mainin lentoasemalle ja tämän lentoaseman maantieteellistä läheisyyttä Frankfurt-Hahnin lentoasemaan nähden.

67 Aluksi kyseessä olevien markkinoiden määritelmän osalta valittaja arvostelee erityisesti valituksenalaisen määräyksen 117 kohtaa sekä 119 kohtaa ja sitä seuraavia kohtia siitä, että unionin yleinen tuomioistuin hylkäsi niissä virheellisesti valittajan esittämän määritelmän sillä perusteella, ettei sillä ole merkitystä valtiontukien alalla arvioitaessa sitä, voidaanko kanne ottaa tutkittavaksi SEUT 263 artiklan neljännen kohdan nojalla.

68 Valittaja väittää myös, että unionin yleinen tuomioistuin tukeutui valituksenalaisen määräyksen tässä osassa merkityksellisten markkinoiden virheelliseen määrittelyyn, kun se hylkäsi valittajan tältä osin esittämän määritelmän. Nyt käsiteltävässä asiassa merkitykselliset markkinat ovat Euroopan lentoliikenteen ja näin ollen asianomaisten kilpailijoiden eli Ryanairin ja valittajan muodostaman eurooppalaisen lentoverkoston markkinat.

69 Tämän jälkeen valittaja arvostelee unionin yleistä tuomioistuinta siitä, että muun muassa valituksenalaisen määräyksen 118 kohdassa se hylkäsi yhtenä kokonaisuutena ja virheellisten tutkintaperusteiden perusteella ne seikat ja väitteet, joihin valittaja oli vedonnut osoittaakseen, että sen markkina-asema oli huomattavasti heikentynyt kyseessä olevilla markkinoilla, vaikka nämä seikat ja väitteet oli esitetty tiivistetysti kyseisen määräyksen 117 kohdassa. Näin tehdessään unionin yleinen tuomioistuin lisäksi jätti huomiotta tällaista heikentymistä koskevat näyttövaatimukset erityisesti kyseessä olevien toimenpiteiden ja tämän heikentymisen välisen syy-yhteyden osalta, sellaisina kuin ne ilmenevät 28.1.1986 annetusta tuomiosta Cofaz ym. v. komissio (169/84, EU:C:1986:42).

70 Unionin yleinen tuomioistuin rikkoi valittajan mukaan näin ollen myös perusoikeuskirjan 47 artiklaa.

71 Valittaja väittää lopuksi, että – toisin kuin unionin yleinen tuomioistuin tässä yhteydessä totesi erityisesti valituksenalaisen määräyksen 121 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa – se on toimittanut joukon todisteita, jotka koskevat muun muassa eurooppalaista lentoliikennettä, lentoyhtiöiden eurooppalaisia verkostoja, Ryanairin ja sen matkustajamäärän eksponentiaalista kasvua, Ryanairin kotilentoaseman avautumista Frankfurt am Mainissa sekä kyseisen lentoaseman maantieteellistä läheisyyttä Frankfurt-Hahnin lentoasemaan nähden. Valittaja on näin ollen omien sanojensa mukaan osoittanut, että kyseessä olevat toimenpiteet olivat heikentäneet huomattavasti sen asemaa kyseessä olevilla markkinoilla.

72 Valittaja toteaa tämän perusteella, että jos unionin yleinen tuomioistuin olisi arvioinut oikein näitä seikkoja, sen olisi pitänyt vahvistaa, että kanne on otettava tutkittavaksi.

73 Komissio katsoo, että kuudennessa valitusperusteessa arvostellaan unionin yleisen tuomioistuimen suorittamaa, sen yksinomaiseen toimivaltaan kuuluvaa tosiseikkojen ja todisteiden arviointia, ja että se on näin ollen jätettävä tutkimatta. Komissio katsoo joka tapauksessa Land Rheinland-Pfalzin tavoin, että tämä valitusperuste on hylättävä kokonaisuudessaan perusteettomana.

Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

74 Aluksi on muistutettava, että unionin tuomioistuin on katsonut toistuvasti, että se, että kantaja osoittaa markkina-asemansa huomattavan heikentymisen, ei merkitse sitä, että lausuttaisiin lopullisesti kyseisen kantajan ja tukea saavien yritysten kilpailusuhteista, vaan kantajalta edellytetään ainoastaan, että se selvittää asianmukaisella tavalla syyt, joiden vuoksi komission päätös on omiaan loukkaamaan sen oikeutettuja intressejä vaikuttamalla huomattavasti sen asemaan kyseessä olevilla markkinoilla (ks. vastaavasti tuomio 28.1.1986, Cofaz ym. v. komissio, 169/84, EU:C:1986:42, 28 kohta; tuomio 22.11.2007, Espanja v. Lenzing, C-525/04 P, EU:C:2007:698, 41 kohta; tuomio 22.11.2007, Sniace v. komissio, C-260/05 P, EU:C:2007:700, 60 kohta ja tuomio 15.7.2021 Deutsche Lufthansa v. komissio, C-453/19 P, EU:C:2021:608, 57 kohta).

75 Unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee siis, että kantajan kilpailuaseman huomattava heikentyminen kyseessä olevilla markkinoilla ei perustu kyseisillä markkinoilla vallitsevien eri kilpailusuhteiden yksityiskohtaiseen arviointiin, jonka avulla voidaan täsmällisesti määrittää kantajan kilpailuaseman heikennyksen laajuus, vaan se perustuu lähtökohtaisesti ensi arviolta esitettyyn toteamukseen siitä, että komission päätöksessä tarkoitetun toimenpiteen toteuttaminen johtaa siihen, että kyseinen asema heikkenee huomattavasti (ks. vastaavasti tuomio 15.7.2021, Deutsche Lufthansa v. komissio, C-453/19 P, EU:C:2021:608, 58 kohta).

76 Tästä seuraa, että kyseinen edellytys voi täyttyä, jos kantaja esittää seikkoja, joilla voidaan osoittaa, että kyseessä oleva toimenpide on omiaan heikentämään huomattavasti sen asemaa kyseessä olevilla markkinoilla (tuomio 15.7.2021, Deutsche Lufthansa v. komissio, C-453/19 P, EU:C:2021:608, 59 kohta).

77 Unionin tuomioistuin katsoi tässä yhteydessä 15.7.2021 antamansa tuomion Deutsche Lufthansa v. komissio (C-453/19 P, EU:C:2021:608) 63 ja 64 kohdassa ja toisin kuin unionin yleinen tuomioistuin katsoi valituksenalaisen määräyksen 116 kohdassa, että ensi näkemältä esitetty toteamus, jonka mukaan komission päätöksessä tarkoitetun toimenpiteen myöntäminen heikentää huomattavasti valittajan kilpailuasemaa, ei edellytä sitä, että valittaja määrittää kyseessä olevat markkinat esittämällä tietoja markkinoiden koosta ja rakenteesta sekä kyseisillä markkinoilla toimivista kilpailijoista.

78 Kuten unionin yleinen tuomioistuin ensinnäkin huomautti perustellusti valituksenalaisen määräyksen 112 kohdassa, sitä vastoin pelkästään se seikka, että toimi, jonka kumoamista valittaja vaatii, on omiaan vaikuttamaan vallitseviin kilpailuolosuhteisiin kyseessä olevilla markkinoilla ja että valittaja jollain tavalla kilpaili toimesta hyötyneen tahon kanssa, ei riitä siihen, että kyseisen toimen voitaisiin katsoa koskevan sitä erikseen. Toisin sanoen yritys ei voi vedota ainoastaan siihen, että se on siinä toimessa, jonka kumoamista se vaatii, tarkoitetun toimenpiteen

edunsaajana olevan yrityksen kilpailija (ks. vastaavasti tuomio 22.12.2008, British Aggregates v. komissio, C-487/06 P, EU:C:2008:757, 47 ja 48 kohta ja tuomio 17.9.2015, Mory ym. v. komissio, C-33/14 P, EU:C:2015:609, 99 ja 100 kohta).

79 Kuten unionin yleinen tuomioistuin valituksenalaisen tuomion 115 kohdassa perustellusti totesi, kilpailijan markkina-aseman huomattavan heikentymisen osoittaminen ei toiseksi voi rajoittua koskemaan vain tiettyjä sellaisia seikkoja, joista ilmenee kantajan kaupallisen tai taloudellisen suorituskyvyn heikkeneminen, kuten liikevaihdon merkittävä aleneminen, huomattavat taloudelliset tappiot tai markkinaosuuden merkittävä väheneminen kyseessä olevan tuen myöntämisen johdosta. Valtiontuen myöntäminen voi heikentää toimijan kilpailutilannetta myös muilla tavoin, kuten esimerkiksi johtamalla tulojen saamatta jäämiseen tai epäedullisempaan kehitykseen kuin kehitys, joka olisi toteutunut kyseisenlaisen tuen puuttuessa (tuomio 15.7.2021, Deutsche Lufthansa v. komissio, C-453/19 P, EU:C:2021:608, 61 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

80 Nyt käsiteltävässä asiassa on ensinnäkin todettava, että siltä osin kuin valittaja arvostelee kuudennessa valitusperusteessaan unionin yleistä tuomioistuinta lähinnä siitä, että tutkiakseen valittajan kyseiseillä markkinoilla olevan aseman huomattavaa heikkenemistä se määritti nämä markkinat virheellisesti, kun se ei katsonut, että kyse oli Euroopan lentoliikenteen alasta, joka muodostuu kyseisellä alalla toimivien eri lentoyhtiöiden eli muun muassa Ryanairin ja valittajan eurooppalaisesta lentoreittiverkostosta, kyseinen väite perustuu riidanalaisen määräyksen osittaiseen lukemiseen eikä se näin ollen voi menestyä. Kyseisen määräyksen 130 kohdasta nimittäin ilmenee, että unionin yleinen tuomioistuin otti huomioon nämä markkinat sellaisina kuin valittaja itse oli ne määritellyt ensimmäisessä oikeusasteessa.

81 Tämän jälkeen unionin yleinen tuomioistuin totesi valituksenalaisen määräyksen 131 kohdassa, että vaikka käsiteltävässä tapauksessa merkitykselliset markkinat voitaisiin määritellä tällä tavoin, ei voida kuitenkaan katsoa, että valittajan asema näillä markkinoilla olisi heikennetty huomattavasti, kun otetaan huomioon se, että Ryanair liikennöi Frankfurt am Mainista lähteviä lentoreittejä, sekä muut valittajan esittämät seikat.

82 Unionin yleinen tuomioistuin totesi yksinomaiseen toimivaltaansa kuuluvassa tosiseikkojen arvioinnissa, jota ei muutoksenhakuvaiheessa voida kyseenalaistaa – paitsi jos esitetään peruste, joka koskee todistusaineiston ottamista huomioon vääristyneellä tavalla, mitä valittaja ei nyt käsiteltävässä tapauksessa ole väittänyt – kyseisen määräyksen 141 kohdassa, ettei valittaja ollut näyttänyt toteen liikevaihtonsa huomattavaa alenemista, huomattavia taloudellisia tappioita tai markkinaosuuksiensa merkittävää vähenemistä merkityksellisillä markkinoilla Frankfurt-Hahnin lentoaseman hyväksi toteutettujen toimenpiteiden vuoksi, vaikka kyseiset toimenpiteet olisi siirretty Ryanairin hyväksi. Se lisäsi, ettei valittaja ollut myöskään näyttänyt toteen tulonmenetystä tai epäedullisempaa kehitystä kuin kehitys, jonka se olisi toteuttanut kyseisten toimenpiteiden puuttuessa.

83 Lopuksi on hylättävä valittajan väite, jonka mukaan unionin yleinen tuomioistuin hylkäsi valituksenalaisen määräyksen 117 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa yhtenä kokonaisuutena ja virheellisten tutkintaperusteiden perusteella ne seikat ja väitteet, jotka valittaja oli esittänyt osoittaakseen, että sen asema kyseessä olevilla markkinoilla oli heikentynyt huomattavasti, vaikka nämä seikat osoittivat valittajan mukaan tällaisen heikentymisen.

84 Sen jälkeen, kun unionin yleinen tuomioistuin oli valituksenalaisen määräyksen 117 kohdassa esittänyt tiivistetysti valittajan esittämät kahdeksan väitettä ja todistetta, se katsoi kyseisen määräyksen 118 kohdassa yhtäältä, että suurimmassa osassa valittajan väitteistä ainoastaan viitattiin halpalentoyhtiöiden perinteisiin lentoyhtiöihin kohdistamaan yleiseen kilpailupaineeseen. Kuten tämän tuomion 78 kohdassa muistutetaan, vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan tällaisella toteamuksella ei voida osoittaa, että riidanalainen päätös olisi vaikuttanut huomattavasti valittajaan. Toisaalta on todettava, että unionin yleinen tuomioistuin tutki nämä väitteet yksinomaiseen toimivaltaansa kuuluvan tosiseikkojen arvioinnin yhteydessä, jonka perusteella se päätyi valituksenalaisen määräyksen 141 kohdassa esitettyyn toteamukseen, joten valittajan väitteet on jätettävä tutkimatta samoista syistä kuin tämän tuomion 82 kohdassa on esitetty.

85 Tästä seuraa, että myös perusoikeuskirjan 47 artiklan rikkomista koskeva väite on hylättävä.

86 Näin ollen valittaja ei ole osoittanut, että unionin yleinen tuomioistuin olisi tehnyt oikeudellisen virheen päätellessään erityisesti valituksenalaisen määräyksen 144 kohdassa, ettei valittaja ollut osoittanut oikeudellisesti riittävällä tavalla, että riidanalaisessa päätöksessä tarkoitetut toimenpiteet koskivat sitä erikseen, minkä vuoksi sen nostamaa kumoamiskannetta ei voitu ottaa tutkittavaksi SEUT 263 artiklan neljännen kohdan toisen lauseen nojalla.

87 Näin ollen kuudes valitusperuste on osittain jätettävä tutkimatta ja osittain hylättävä perusteettomana.

88 Koska yksikään valittajan valituksensa tueksi esittämistä valitusperusteista ei voi menestyä, valitus on hylättävä kokonaisuudessaan.

Oikeudenkäyntikulut

89 Unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 184 artiklan 2 kohdan mukaan on niin, että jos valitus on perusteeton, unionin tuomioistuin tekee ratkaisun oikeudenkäyntikuluista.

90 Saman työjärjestyksen 138 artiklan 1 kohdan, jota sovelletaan valituksen käsittelyyn työjärjestyksen 184 artiklan 1 kohdan nojalla, mukaan asianosainen, joka häviää asian, velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli on sitä vaatinut. Koska valittaja on hävinnyt asian ja komissio ja Land Rheinland-Pfalz ovat vaatineet valittajan velvoittamista korvaamaan oikeudenkäyntikulut, valittaja on velvoitettava korvaamaan kaikki nyt käsiteltävään valitukseen liittyvät oikeudenkäyntikulut.

Näillä perusteilla unionin tuomioistuin (neljäs jaosto) on ratkaissut asian seuraavasti:

1) Valitus hylätään.

2) Deutsche Lufthansa AG vastaa omista oikeudenkäyntikuluistaan, ja se velvoitetaan korvaamaan Euroopan komission ja Land Rheinland-Pfalzin oikeudenkäyntikulut.

Allekirjoitukset